

Nr 116.

Av herr **Lundell m. fl.**, om statslan till Hornborgasjöns sänkningsförening.

Den inom Skaraborgs län belägna Hornborgasjön är en mycket grund, träsk-artad vattensamling, med lös dy- och gyttjebotten, som till övervägande delen bär en synnerligen ymnig vegetation. Sjöns enda utlopp, ån Flian, har därför mycket lätt att slamma och växa igen och strandägarna hava därför tid efter annan sett sig tvungna att genom rensningar av Fliaån skydda sin odlade jord för allt oftare återkommande svårare översvämningar. Sådana större upprensningar av avloppet hava ägt rum åren 1803—1805, 1842—1852 och 1872—1877, varförutom dess emellan mindre rensningsarbeten företagits. Under 1890-talet gjorde sig Flians uppslamning åter starkt märkbar, och genom avdikning av större mosskomplex ovan den grunda sjön tillfördes denna snabbare större vattenmassor, varför årligen återkommande långvariga och svåra översvämningar skadade betydliga arealer odlad jord omkring sjön, delvis så svårt att en stor del god mark ej längre kunde brukas, utan återgick till ängsmark, där en tunn vegetation av sämre starrarter efterträdde sädesskördarna. För att söka avhjälpa dessa allt svårare missförhållanden förenade sig därför större delen av strandägarna och ingingo d. 28 dec. 1898 till länsstyrelsen med en vördsam anhållan om förordnande av förrättningsman för laga syns hållande.

Sedan länsstyrelsen d. 2 febr. 1899 uppdragit åt lantbruksingenjören Gustaf Sjöberg att jämlikt gällande författningar utföra sådan syneförrättning, pågick arbetena härmed åren 1899—1902 och avgav förrättningsmännen sitt utlåtande om företaget d. 30 sept. sistnämnda år, varav framgick att 3,693 hektar vattenskadad mark var berörd av företaget, därav c:a 1,500 har åker eller f. d. åker, vilken jord för en beräknad kostnad av 355,766 kronor kunde förbättras med ett värde av 602,789 kronor.

I synehandlingarna uppgiver Sjöberg på grund av där gjorda beräkningar, som sedan visat sig vara fullkomligt felaktiga, att vattentillgången för i Flian varande vattenverk efter sjöns reglering skulle bliva bättre än före densamma, varför ägarna till dessa vattenverk ej behövde kallas eller kallades till syneförrättningen. Då strandägarna vid syneförrättningen hemställde att vattenverksägarna dock skulle kallas, förklarade Sjöberg, att det var en sak som *han* ensam avgjorde.

Större delen av de i företaget deltagningsskyldiga ingingo en förening för dess utförande enligt det Sjöbergska förslaget, som granskats utan anmärkningar i kungl. lantbruksstyrelsen, kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och kungl. jordbruksdepartementet, och erhöles d. 30 dec. 1903 ett lån ur samma

års odlingsfond å kr. 257,000: —, under villkor bl. a. att företaget skulle utföras i noggrann överensstämmelse med förslaget och vara ställt under kontroll av staten.

Föreningen följde alla i lag föreskrivna former, anställde egna fackutbildade kontrollanter (sedermera lantbruksingenjörerna Ytterberg och Elfström) samt tillfrågade alltid, innan någon viktigare åtgärd vidtogs, förrättningsmannen, som under tiden blivit ordinarie lantbruksingenjör inom länet, och följde hans anvisningar och råd, samt kontrollerades på statens vägnar utan anmärkning av tjänsteman ur väg- och vattenbyggnadskåren. Arbetet utlämnades år 1903 efter anvisningar av Sjöberg och under hans personliga närvaro vid uppgörelsen å entreprenad, men måste avbrytas, då det visade sig att den av Sjöberg anvisade arbetsmetoden, att medelst damm avstänga hela avloppet vissa tider, ej finge användas, och föreningen tillskyndades härigenom tidsförlust och avsevärda skadestånd till entreprenör och vattenverksägare. En ny, efter Sjöbergs anvisning antagen och av honom rekommenderad, entreprenör visade sig såväl tekniskt som ekonomiskt olämplig och måste skiljas från arbetet, som därefter fullbordades av föreningen med egen arbetschef. Genom långvariga arbetsnedläggelser och blockader försenades detsamma dock betydligt, men ansågs av arbetschefen, lantbruksingenjör Sjöberg och statens kontrollant, kapten Ekvall, år 1914 i huvudsak färdigt. Vissa kompletteringsarbeten utfördes senare och d. 13 aug. 1916 lämnar Sjöberg fullständigt avsyningsbevis å hela företaget, varefter han av länsstyrelsen d. 4 okt. samma år förordnades att fördela odlingslånet och d. 21 okt. samma år att utföra den enl. § 42 dikningslagen föreskrivna omvärderingen av i företaget ingående jord. Kungl. lantbruksstyrelsen hade emellertid förordnat lantbruksingenjören Axel Palm att även utföra avsyning av företaget, och denne föreskrev d. 16 okt. 1916 att vissa mindre kompletteringsarbeten skulle utföras, innan företaget kunde förklaras vara fullt färdigt. Sedan dessa vid lämplig väderlek fullgjorts föreslår Palm efter förnyad avsyning d. 25 nov. 1917 att arbetet bör kunna förklaras avsynat och godkänt. Lantbruksingenjören Sjöberg, som redan år 1916 ansåg arbetet fullt färdigt, inlämnar dock år 1918 ett p. m. på mindre kompletteringsarbeten, han ansåg återstå, och först sedan dessa fullgjorts och lantbruksingenjören Palm ånyo år 1919 lämnat intyg att arbetet bör förklaras avsynat, lämnar kungl. lantbruksstyrelsen d. 31 dec. 1919 slutligt godkännande av hela arbetet.

Den enl. förordnande av d. 21 okt. 1916 åt Sjöberg uppdragna omvärderingen av jord avslöts av honom först d. 30 dec. 1921 och fördelningslängden av odlingslånen fastställdes av länsstyrelsen först år 1923, sedan den upprepade gånger återremitterats till Sjöberg för rättelser. Senare har denna fördelningslängd överklagats av kammarfiskalsämbetet och är ännu ej fastställd. Såväl laga synhandlingarna av åren 1899—1902, som omvärderingsinstrumentet av år 1921 och fördelningslängderna hava dock visat sig innehålla avsevärda felaktigheter i avvägning, uträkning och jordens och kostnadernas fördelning mellan

de respektive ägarna, och de ligga fortfarande hos nuvarande lantbruksingenjören för rättelse.

De anvisningar lantbruksingenjören Sjöberg meddelade för arbetets utförande gav anledning till fyra olika rättegångar, som förorsakat föreningen betydande kostnader. Dessutom anhöll Flians vattenverksägare år 1910 om vite för arbetets fortsättande, vilken ansökan sedan den passerat alla instanser av Kungl. Maj:t ogillades.

År 1911 instämde vattenverksägarna föreningen med yrkande att synenämndens utlåtande skulle för verksägarna vara utan verkan, då de ej kallats till denna förrättning. Denna mycket dyrbara rättegång gick genom alla instanser och avgjordes genom Kungl. Maj:ts dom den 3 dec. 1920, varvid verksägarnas yrkanden biföllos, då domstolarna ansågo att företaget kunde inverka menligt för vattenverken och dessas ägare därför bort kallats till förrättningen. Med stöd av detta utslag instämdes företaget till Västerbygdens vattendomstol d. 27 okt. 1921 under yrkande att vattendomstolen skulle ålägga företaget att vidtaga sådana åtgärder för reglerandet av vattenavrinningen att denna bleve för vattenverken tillfredsställande. Genom dom d. 28 mars 1925 ogillade vattendomstolen käromålet, vilken dom hos vattenöverdomstolen överklagades och därifrån d. 30 april 1926 återförvisades till vattendomstolen för förnyad behandling. Detta mål väntas innevarande år bliva avdömt i vattendomstolen, som härför gjort ingående och noggranna undersökningar.

På dessa vidlyftiga och dyrbara rättegångar har föreningens styrelse fått nedlägga mycken tid och arbete och de hava verkat förlamande på hela företaget, då de hotat att i mer eller mindre grad ointetgöra de vunna fördelarna.

Företaget kalkylerades på basis av ett dagsverkspris av kr. 2: 50—3: — skola kosta 355,766 kronor. Det utfördes med två à tredubbelt högre daglöner i en terräng, där av Sjöberg ej beaktade svårigheter mötte, för en summa av 460,239 kronor. Utom det ursprungliga statslånet 257,000 kronor, tilldelades föreningen ur 1910 års odlingsfond ett ytterligare lån å 15,000, vadan således hela lånesumman utgör 272,000 kronor, varifrån dock avgå 2,070 kronor för vissa medgivna förenklingar å broar. Något bidrag utan återbetalningsskyldighet har föreningen ej fått. Statslånen hava ordentligt amorterats.

Företaget omfattar enl. handlingarna 286 brukningsdelar. Av de deltagningsskyldiga ingingo 72.35 % i det sökta statslånet och 27.60 % stodo utom det samma.

Sedan arbetet efter entreprenörssvårigheterna och arbetstvisterna kommit i full gång beslöt styrelsen år 1909 att utdebitering å de utom lånet stående skulle äga rum med 60 % av de beräknade kostnaderna, men skulle dessa intressenter först beredas tillfälle ingå i statslånet. Under trycket av pågående processer vågade dessa dock ej ingå häri och då utdebiteringslängderna 1910 förelågo, avsåde sig därför 15.87 % av dessa intressenter sin båtnad av företaget. Av resterande 11.78 % deltagningsskyldiga utgjorde 4.02 % av i allmän ägo va-

rande jord och 4.72 % av samfälligheter, vari deltagningsskyldigheten ej kunde uppdelas förrän efter företagets avslutning och lantmåteriförrättningar för dessa samfälligheters fördelning. Av återstående 3.69 % utom dessa kategorier stående intressenter indrevos åren 1910—1912 efter mycken svårighet och under protester mot lantbruksingenjörens beräkningsgrunder kr. 1,504:72. Efter ansökan hos dåvarande domänintendenten att för den i kronans ägo varande jorden erhålla bidrag till företaget svarades, att sådant utbetalades först sedan företaget förts till slut och vid avsyning godkänts.

Då arbetena bedrivits så, att såväl arbetschefen som lantbruksingenjören och statens kontrollant år 1914 kunnat meddela, att de voro så gott som färdiga, och det visat sig så svårt att utfå penningar av intressenterna och en del medel ej kunde utbekommas förrän efter arbetets slutavsyning uppskötts på lantbruksingenjör Sjöbergs inrådan vidare utdebitering till sådan på en gång efter den snart väntade slutavsyningen och den därpå efter efteruppskattningen upprättade längden kunde ske på en gång. Styrelsen vidtog åtgärder för att så snart som möjligt få dessa formaliteter färdiga, men gäckades gång på gång i sitt arbete härför genom olika ingenjörers uppfattning om arbetet var färdigt eller ej, den därför under tre år uppskjutna avsyningen, och sedan det anmärkningsvärt långa och onödiga dröjsmålet med efteruppskattningen och fördelningslängdens uppgörande, vilket det låg utom föreningens möjlighet att kunna driva fram fortare än det passade vederbörande lantbruksingenjör.

Hade lantbruksingenjör Sjöberg efter sina förordnanden av år 1916 igångsatt arbetena med efteruppskattningen och hade företaget år 1917 blivit efter såväl lantbruksingenjör Palm som lantbruksingenjör Sjöbergs tillstyrkan godkänt, hade en utdebitering kunnat ske i början av år 1918. Föreningens skulder uppgingo d. 31 dec. 1917 till kr. 368,491: 53 och det hade ej mött några svårigheter att under 1918 års goda konjunkturen indriva denna summa — om blott pappren varit färdiga och tillgängliga.

På de upprepade förfrågningar om handlingarnas färdigställande gavs alltid det svaret, att de väntades inom närmaste tiden kunna föreligga kompletta, och när de äntligen förelågo, voro de i sådant skick, att de upprepade gånger måste av förrättningsmannen återtagas för omarbetning och komplettering, och först år 1923 kunde fördelningslängden godkännas av länsstyrelsen, varefter å delägarna omedelbart utdebiterades 337,207 kronor, vilka efter mycket besvär, indrivningar, pantningar och konkurser kunnat utbekommas. Anmärkningsvärt är att de å allmän jord utdebiterade medlen först år 1926 inbetalts efter många påstötningar.

Under företagets gång har ansökningar inlämnats om förhöjt statslån och bidrag, men dessa hava avvisats.

Den av länsstyrelsen år 1923 fastställda fördelningslängden har av kammaradvokatfiskalsämbetet överklagats och av lantbruksingenjören omarbetats, men är ännu ej fastställd.

Mot laga synen efter förrättningen har klander anförts av delägare, som påstår sig därtill ej kallad, och några som helst kallelser funnes ej bilagda originalhandlingarna till denna syneförrättning.

Föreningen ingick d. 30 dec. 1926 och d. 5 mars 1927 till Konungen med underdåniga ansökningar om ett treårigt räntefritt lån å kr. 350,000: — för att under denna tidsfrist få processen avslutad och nödiga felaktiga handlingar omarbetade.

Kungl. Maj:t anbefallde länsstyrelsen i Skaraborgs län att utföra viss utredning i ärendet, och länsstyrelsen har anmodat dels vattenrättsingenjören, kaptenen i väg- och vattenbyggnadskåren Richard Smedberg och dels lantbruksingenjören i Skaraborgs län Sven Hallén att utföra viss utredning och själv d. 5 dennes avgivet underdånigt yttrande i ärendet. Kapten Smedberg har efter noggrann genomgång av tillgängliga handlingar kommit till den slutsatsen »att det väsentliga ansvaret för sänkingsföretagets misär ligger hos den ursprungliga förrättningsmannen, i åtskillig grad hos flertalet av övriga statstjänstemän, som haft med denna sak att skaffa, och i någon mån hos arbetsstyrelsen». Lantbruksingenjör Hallén fastställer att Sjöbergs av vederbörande myndigheter granskade och godkända handlingar äro »synnerligen ofullständiga», att den i företaget ingående jorden är av »i allmänhet synnerligen god beskaffenhet» och att 760.04 har mark har till fullo vunnit det avsedda ändamålet med sänkningen, 407.35 har kan genom ytterligare dikning tillgodo göra sig detta och 1,333.02 har kan nu ej beräknas hava någon nytta av företaget, då detaljavloppen från dessa, av Sjöberg uppdragna i olämplig terräng och på mindre lämpligt sätt, gått igen och ej kunna genom ny förrättning ersättas med andra förslag efter pågående rättegångsslut, efter vilken otvivelaktigt bättre utnyttjande av företaget förväntas, då redan förberedande åtgärder härför i avvaktan på rättstvistsens utgång företagits. Länsstyrelsen fastställer bl. a. att den borgen som av föreningen erbjudits som säkerhet för det begärda lånet är fullgod och tillstyrker understöd från statsmakterna för att undvika ekonomisk misär, särskilt bland de av företaget berörda mindre jordägarna.

Företaget har dragit en kostnad av c:a 1,050,000 kronor, varav räntor med c:a 512,000 kronor. I dessa räntor ingå *alla* sådana som erlagts av föreningen såsom i förskott för förrättningskostnader och innan statslånet utbekoms, å till säkerhet för processkostnader deponerade medel, å processkostnader m. m. Största delen har dock uppkommit under de år, då föreningen å förrättningsmannens inrådan inväntade hans handlingar för utdebiteringens verkställande och genom allt trassel med utbekommande av avsynings- och fördelningshandlingar. År efter år infriades ej de givna löftena och undan för undan måste föreningen låna penningar efter den under dessa år gällande höga räntan av 8 %.

Hade, som ovan anförts, handlingarna förelegat färdiga år 1917, då de borde och kunde varit det, hade föreningen mycket lätt kunnat likvidera alla skulder, vilket nu försvårats genom ökade och så gott som fördubblade kostnader, vilka

det under nu rådande jordbrukskonjunkturer är omöjligt utan stora svårigheter indriva. Situationen är skapad genom förrättningsmannens dröjsmål med handlingarna och deras synnerligen ofullständiga och felaktiga beskaffenhet.

Av ovan anförda historik framgå de svårigheter, varmed företaget haft och alltjämt har att kämpa. Först sedan processen blivit avgjord och debiteringslängd fastställd, torde det vara möjligt för föreningen att på ett någorlunda tillfredsställande sätt ordna sin ekonomi. Skola de många jordägare, som beröras av företaget, kunna räddas från ekonomisk misär, är det nödvändigt, att någon tidsfrist i deras betalningsskyldighet kan beredas dem. Då den väsentligaste orsaken till föreningens iråkade svårigheter förorsakats genom vederbörande tjänstemans handläggning av ärendet, torde det vara skäligt att staten genom ett räntefritt lån på tre år möjliggör för föreningen att komma ur de iråkade svårigheterna. Föreningen är beredd att för sådant lån ställa fullgod säkerhet.

Med stöd av vad vi sålunda anført få vi hemställa,

att riksdagen måtte bevilja Hornborgasjöns sänkningsförening ett treårigt räntefritt lån å 350,000 kronor, att utgå ur statens avdikningslånefond, utan hinder av därför gällande villkor, eller av medel, som på annat sätt kunna vara tillgängliga.

Stockholm den 20 januari 1928.

Torsten Ström.

Ernst W. Svenson.

Ernst Lundell.

Fritiof Gustafson.

Aug. W. Johansson.

Edw. Larson.

Joh. Johansson,

Friggeråker.